

KEMALİZM VE MUHAFAZAKÂRLIK ARASINDA TÜRKİYE'DE EĞİTİM

EDUCATION IN TURKEY BETWEEN KEMALISM AND CONSERVATISM

Muhterem ALTIN¹

Öz

Eğitim önemli işlevleri olan ve önemsenmesi gereken bir kurumdur. Bu kurumun kendisinden beklenenleri yerine getirebilmesi için eğitim sisteminin ülkenin şartlarına ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Türkiye’de de eğitimden çok şey beklenmiş ve bu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Ancak yıllardan beri yapılan çalışmalara ve değişikliklere rağmen henüz düzenli olarak işleyen ve ülkenin ihtiyaçlarına cevap veren bir eğitim sistemi kurulamamıştır. Eğitimle ilgili tartışmalar ve sistemde değişiklik yapma çabaları devam etmektedir. Ancak eğitim alanında çalışmalar yapılırken Türkiye’de eğitim üzerinde etkili olmuş ideolojilerin mevcut sorunlarla olan bağlantılarının yeterince tartışılmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın temel iddiası, eğitim alanında yaşanan sorunların, bu alanın düzenlenmesinde etkili olmuş ideolojilerden ve bu ideolojilerden kaynaklanan uygulamalardan bağımsız olarak ele alınamayacağıdır. Buradan hareketle çalışmada, Türkiye’de eğitim üzerinde etkili olan Kemalizm ve muhafazakârlığın bu alan üzerindeki etkilerinin ve mevcut sorunlarla olan bağlantılarının tartışılması amaçlanmıştır. Bu iki ideolojinin, Cumhuriyet döneminin önemli bazı konularına olan yaklaşımları ve bu konularda eğitimden beklentileri karşılaştırılmak suretiyle sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kemalizm, muhafazakârlık, eğitim, ideoloji, devlet.

Abstract

Education is an institution which has important functions and is of great significance. It has to be designed in accordance with conditions and needs of the country so that it meets the expectations. There have been high expectations from it and many works have been carried out in the field accordingly. However, despite many researches and changes for many years, an educational system operating on a regular basis and responding to the requirements of the country has failed to be established. Debates concerning education and efforts to make changes in the system have been continuing. Yet, it is seen that while researches involving education carried out, there have not been adequate debates concerning relations between exiting problems in the field and the ideologies having impacts on educational system. The main assertion of this study is that the problems encountered in the field of education cannot be tackled independently from ideologies influential in regulating the field and practices stemmed from these ideologies. Therefore, this study aims to put forward the impact of Kemalism and conservatism on the field of education and their relation with exiting issues. It has been attempted to come to a conclusion through the comparison of the approaches of these ideologies to some important issues in Republic era and their expectations from the education.

Keywords: Kemalism, conservatism, education, ideology, state.

¹ İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, altinm2010@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-4386-5149

Makale Türü: Araştırma Makalesi – Geliş Tarihi: 29/03/2019 – Kabul Tarihi:06/05/2019

DOI:10.17755/esosder.546774

Giriş

Türkiye’de eğitim daima gündemde olan ve tartışılan bir konudur. Genel olarak eğitim konusu, bu alanda yaşanan sorunlar ve istenen neticelerin alınmaması nedeniyle gündemdeki yerini korumuştur. Günümüzde de eğitim alanında sorunların olduğu ve istenen neticelerin alınmadığı hususu hem devlet yetkilileri hem de vatandaşlar tarafından ifade edilen bir durumdur. Aslında Cumhuriyet dönemi boyunca eğitim alanında yaşanan sorunların çözümüne yönelik birçok fikir ve öneri ortaya atılmıştır. Bu fikir ve öneriler doğrultusunda eğitim sisteminde burada sayılamayacak kadar değişiklikler de yapılmıştır. Ancak tüm tartışmalara ve yapılanlara rağmen Türkiye’de eğitim sistemi sağlam bir temele oturtulamamış ve bu alanda yaşanan sorunlar bir çözüme kavuşturulamamıştır. Özellikle ülkeyi yönetenler belli zamanlarda eğitim alanında istenen neticelerin alınmadığını fark etmiş ve bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı eliyle eğitim sisteminde birçok değişiklik yapılmıştır. Yakın bir zamanda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan ‘2023 Eğitim Vizyonu’ adlı bir belge kamuoyu ile paylaşılmıştır. Böylece eğitim alanında yine önemli bazı değişikliklerin yapılacağı anlaşılmaktadır.

Elbette eğitim sisteminde bazı değişikliklerin yapılması gereklidir ve bir ihtiyaçtır. Ancak bu alanda yapılacak değişikliklerin hedefine ulaşabilmesi için, şu ana kadar yapılanlarla istenen sonuçların neden alınmadığı, hususunun iyice tartışılması gerekmektedir. Çünkü yapılan birçok değişikliğe rağmen bu alandaki sorunlar çözülemiyorsa, bu durumda görülmeyen veya atlanan bazı noktaların var olduğuna dair bir sonuca ulaşmak gerekir. Buradan hareket ettiğimizde Türkiye’de eğitim alanındaki sorunlar tartışılırken, eğitim alanının düzenlenmesinde etkili olan ideolojilerin, mevcut sorunlarla olan bağlantılarının gerektiği gibi ele alınmadığı ve tartışılmadığı görülmektedir. Özellikle modernleşme çabasının başlamasından sonra eğitim, Türkiye’de devletin ve iktidarların son derece önemseydiği bir alan olmuştur. Çünkü eğitim aracılığıyla aslında her dönemde belli bir ideolojinin topluma benimsetilmesi veya kabul ettirilmesi amaçlanmıştır. O halde eğitim alanında yaşanan sorunlar, eğitim alanının düzenlenmesinde etkili olmuş ideolojilerden ve bu ideolojilerden kaynaklanan uygulamalardan bağımsız olarak ele alınamaz.

Türkiye’de Cumhuriyet dönemine bakıldığında, hemen her alanda etkili olmuş iki ideolojiden bahsedilebilir. Bunlardan ilki devletin resmî ideolojisi olan Kemalizm’dir. İkincisi ise muhafazakârlıktır. Özellikle devlet düzeninin oluşması ve işlemesi üzerinde bu iki ideoloji etkili olmuştur. Bu iki ideolojinin en fazla etkili olduğu ve sınırlarını çizdiği alanlardan biri de eğitimidir. Bu nedenle Türkiye’deki eğitim sistemi ile ilgili olarak yapılacak çalışmalarda öncelikle bu iki ideolojiden beslenen düşüncelerin ve pratiklerin eğitim sistemi üzerindeki etkilerinin ortaya konulması gerekir. Bu çalışmada Türkiye’de birçok alanda etkili olmuş Kemalizm ve muhafazakârlığın eğitim sistemi üzerindeki etkileri ve mevcut sorunlarla bağlantıları ele alınmıştır.

Ancak konu ele alınırken bu iki ideolojinin temel yaklaşımlarının doğruluğu veya yanlışlığı tartışılmayacaktır. Çünkü böyle bir tartışma bir makalenin boyutlarını aşan bir tartışmadır. Yine günlük dilde muhafazakârlar denilince dindarların akla geldiğini, ancak bu makalede dindarların kastedilmediğini belirtmek gerekir. Her ne kadar Türkiye’de muhafazakârlık ile dindarlık arasında bir bağlantı var ise de çalışmada, Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan muhafazakâr ideolojinin temel ilkelerine yakın olarak Türkiye’de oluşmuş düşünce geleneği ve bu geleneği savunanlar ele alınmıştır.

1.Eğitim ve İdeoloji İlişkisi

Kemalizm ve muhafazakârlığın Türkiye'deki eğitim sistemi üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek için öncelikle eğitimin ne olduğuna ve eğitim ile ideoloji arasındaki ilişkiye bakmak gerekir.

“Eğitim, önceden saptanmış ilkelere göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizgesidir. Eğitimin, en kabul gören tanımı, bireyde kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istenen değişme meydana getirme sürecidir” (Güven, 2010:1).

Şeklindeki tanımdır. Başka bir açıdan bakıldığında ise,

“eğitim genellikle yeni kuşağı yaşama ve *geleceğe hazırlamak* olarak görülür. Bu anlamda eğitim, toplumların birikimlerinin yetişen kuşağa aktarılarak onları geleceğe hazırlamaktır. Dolayısıyla eğitim, insanları belli amaçlara göre *yetiştirme* sürecidir” (Erdoğan, 2016:21).

Eğitimin birden fazla hedefi vardır. Bunlar yakın ve uzak hedefler olarak ifade edilir. Bu hedeflerin ne olduğu konusu ise genellikle karar vericilerin benimsemiş olduğu ideolojiyle yakından ilgilidir. Çünkü,

“İdeoloji, mevcut iktidar sistemini muhafazaya, biraz değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelmiş örgütlü siyasal eylem için zemin oluşturan, az çok tutarlı fikir kümeleridir. Bundan dolayı tüm ideolojiler, (a) genellikle “dünya görüşü” biçiminde mevcut düzene ait bir açıklama sunarlar, (b) arzulanan geleceğe ilişkin bir model, bir “iyi toplum” görüşü geliştirirler ve (c) siyasal gelişmenin nasıl yapılacağı ve nasıl yapılması gerektiğini, (a)’dan (b)’ye geçişin nasıl olacağını açıklarlar” (Heywood,2014:28).

Bu nedenle eğitimle varılmak istenen hedeflerin belirlenmesinde, karar vericilerin sahip olduğu ideoloji önemli bir rol oynar. Başka bir ifade ile hemen her eğitim sisteminin arkasında bir ideoloji vardır ve eğitimle varılmak istenen hedefler bu ideoloji tarafından belirlenir. Türkiye’de de farklı ideolojileri benimseyen tüm kesimler eğitim konusuna ilgi göstermiş ve eğitimi kendi amaçlarını gerçekleştirmede önemli bir araç olarak görmüştür. Ancak Türkiye’de başka ideolojileri benimseyen kesimler olmuşsa da eğitim sistemi Kemalizm ile muhafazakârlık tarafından şekillendirilmiştir.

2.Türkiye’de Eğitim Sisteminin Oluşumu ve Taraflar

Türkiye’deki mevcut eğitim sistemi her ne kadar Cumhuriyet’in ilanından sonra oluşmuş ise de bazı bakımlardan Osmanlı dönemine uzanan bir geçmişi de vardır. Özellikle eğitim sisteminde yaşanan sorunlar tartışılırken Osmanlı dönemine de bakmak gerekir. Çünkü Türkiye’de eğitim alanında farklı bakış açılarının ve bir ikiliğin ortaya çıkışı aslında Cumhuriyet öncesine uzanır.

Uzun yıllar dünyanın en güçlü ve en önemli devletlerinden biri olarak varlığını sürdüren Osmanlı İmparatorluğu, bazı iç ve dış gelişmeler sonucunda bir gerileme dönemine girmiştir. Osmanlı’nın gerileme dönemine girmesi ve ortaya çıkan modern Batı devletlerinin gerisinde kaldığının fark edilmesi ile birlikte, devleti bu durumdan kurtarma arayışı başlamıştır. Osmanlı’nın içine düştüğü durumdan nasıl kurtarılacağı konusunda zamanla Batı ülkelerindeki gelişmeleri anlamak, onları örnek almak ve bu devletlere ait kurumlara benzer kurumlar oluşturmak, bir çare olarak görülmeye başlanmıştır (İnalcık, 2016). Bu süreçte yapılan işlerden biri de Osmanlı’nın mevcut eğitim kurumlarının yanında, mühendishane, harbiye, tıbbiye, mülkiye gibi okullar açmak olmuştur (Ortaylı, 2017:212). Böylece XVIII. ve XIX. Yüzyıllar boyunca Osmanlı’nın hukuk, yönetim ve toplum düzeninde ortaya çıkan ikili

yapının (Ortaylı, 2017:194) yanında, eğitim düzeninde de bir ikilik ortaya çıkmıştır (Ortaylı, 2017:211). Ancak bu ikilik sadece birbirinden farklı eğitim kurumlarının varlığı şeklinde devam etmemiş, aynı zamanda fikir ve düşünce düzeyinde de bir ikiliğin oluşmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın dini eğitim veren kurumlarının yanında açılan bu modern okullar, verdikleri eğitimle, laik bir bürokrasinin de yetişmesini sağlamıştır (Ortaylı,2017:211). Aynı zamanda bu okullarda Batı'dan getirilen hocaların görev yapmasının ve ders kitaplarının okutulmasının etkisiyle Batıcılığı bir fikir olarak benimseyen ve savunan aydınlar da yetişmiştir (Ülken, 2013). Böylece Osmanlı'da, klasik eğitim kurumları olan medreselerin yanında modern Batılı okullar, yine ulemanın yanında, Batıcılığı bir fikir olarak benimseyip savunan aydınlar ortaya çıkmıştır. Bu ikilik sonraki süreçte medreselerin ve ulemanın aleyhine, Batılı okullar ve fikirlerin lehine olacak şekilde devam etmiştir. Sonuçta,

“Osmanlı İmparatorluğu, ... eğitimin iki türlü okulda yapıldığı, bürokraside iki sınıf memurun yan yana çalıştığı (daha doğrusu birbiriyle çekiştiği) iki tür dünya görüşünün birbiriyle çatıştığı bir toplum sistemi halinde ömrünü tamamladı” (Ortaylı, 2017:212).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde ömrünü tamamlaması ile birlikte Cumhuriyet'in kuruluş aşaması başlamıştır. Bu aşamada henüz devletin şeklinin ne olacağı konusunda adımlar atılmadan, yeni dönemde eğitimin nasıl olacağı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Bu anlamda eğitim alanında çalışmalar yapmak üzere 1921 yılında Telif ve Tercüme Heyeti kurulmuştur. Telif ve Tercüme Heyeti 25 Mart 1921 tarihinde yaptığı ilk toplantısında, ülkede ilkokulların en kolay usullerle yaygınlaştırılması, ülke halkına İslam inancının, benliğinin ve menşeinin öğretilmesi, yüksek ilimlerin yapılması ve yaygınlaştırılmasına karar vermiştir. Ayrıca diğer bazı eserlerle birlikte İslam Dininin İnanç Esasları adlı kitabın yazdırılarak basılmasını da uygun görmüştür. Yine 1921 yılında Ankara'da 1. Maarif Kongresi toplanmıştır. Eğitimle ilgili bazı konuları görüşen bu kongreye Mustafa Kemal'de katılmış ve eğitimle ilgili görüşlerini ortaya koyan bir konuşma yapmıştır. (Cumhuriyetin İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926)). Eğitimle ilgili toplantıların yapıldığı bu yıllarda savaşın devam ediyor olması ve yeni devletin kuruluşunun henüz tamamlanmamış olması nedeniyle, yapılan bu çalışmalar bir programa dönüşmemiştir. Ancak savaşın devam ettiği bir dönemde eğitimle ilgili bu çalışmaların yapılmış olması, yeni dönemde de eğitimden çok şey beklendiğini ve eğitime önem verileceğini ortaya koymuştur.

Eğitimle ilgili esas önemli adımlar Cumhuriyet'in ilanından sonra atılmıştır. Cumhuriyet'i ilan eden kadrolar her bakımdan Osmanlı'dan farklı “yeni devlet-yeni toplum-yeni zihniyet” (Kahraman,2008:40) oluşturmak için reformlar yapmaya başlamıştır. Bu çerçevede el atılan konulardan biri de eğitim olmuştur. 3 Mart 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış ve tüm okullar Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır (Erdoğan, 2016:100-101). Yapılan bu düzenleme ile Osmanlı döneminde başlayan ve devam etmekte olan “mektep-medrese, aydın-ulema ikiliği ya da çatışması” (İnal, 2008:50) ortadan kaldırılmak istenmiştir. Bu kanunun kabulü ile birlikte eğitim alanında yasal anlamda birlik sağlanmıştır. Ancak gerçekte eğitim meselesine yaklaşım konusunda tam bir fikir birliği oluşmamıştır. Bu tarihten sonra eğitim alanı iktidardaki kadronun, sonradan Kemalizm adını alacak olan ideolojisinin yaklaşımları doğrultusunda şekillendirilmiştir. Ancak eğitimde Kemalist uygulamalarla birlikte Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar geçen sürede muhafazakâr ideolojiden beslenen bir yaklaşım da ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım özellikle 1950 yılından sonra güçlenmiş ve eğitim sisteminde Kemalist yaklaşımla birlikte etkili olmuştur. Böylece Türkiye'de eğitim sistemi Kemalist ve muhafazakâr düşüncelerin etkisi altında kalmıştır. Günümüzde eğitim sisteminin içinde bulunduğu durum esasen bu iki ideolojiden beslenmiş olan yaklaşımların eseridir. Bu nedenle eğitim alanında yaşanan sorunların çözümü için

öncelikli olarak bu iki ideolojinin eğitim meselesine bakışının ve eğitim sistemi üzerindeki etkilerinin tartışılması gerekmektedir.

3.Kemalizm ve Muhafazakârlığın Eğitime Bakışı

Türkiye’de etkili olan bu iki ideolojinin eğitime bakışını ortaya koyabilmek için ilk olarak bunların nasıl ideolojiler olduğuna bakmak gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî ideolojisi (İnal,2008:73) olan Kemalizm esas olarak Cumhuriyet Halk Partisi’nin ideolojisi olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1935 tarihli programında, partinin programına temel olan fikirlerin, Türk Devrimi’nin başlangıcından itibaren yapılan işlerle ortaya konulduğu, bu fikirlerin partinin önceki bazı faaliyetlerinde saptandığı ve partinin takip ettiği tüm esasların Kemalizm prensipleri olduğu belirtilmiştir (C.H.P. Programı, 1935:1-2). Kemalizm’ in prensiplerinin neler olduğu ile ilgili olarak ise Cumhuriyet Halk Partisi’nin “1931 programı Kemalizmle özdeşleşmiş olan altı ilkeyi sayar ve tanımlar: Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık” (Çelik, 2006:76). Bu ilkeler “1937 tarihinde de Teşkilâtı Esasiye Kanunu’nun 2. Maddesine aktarıldıktan sonra değişmeksizin varlıklarını korumuşlardır” (Köker, 2000:133). Böylece Cumhuriyet Halk Partisi’nin ideolojisi olan Kemalizm, 1937 yılında anayasaya konulmak suretiyle devletin resmî ideolojisi haline getirilmiştir.

Kemalizm, yerel, Batı uygarlığının en büyük uygarlık olduğunu kabul etmiş, pozitivist ve ilerlemeci bir ideolojidir (İnal, 2008:73). Bu ideolojinin “modeli ve esin kaynağı 18. yüzyılda Avrupa’da başlatılmış olan aydınlanma hareketidir” (Akşin, 2016:223). Fransız ihtilalinden etkilenmiş ve bazı bakımlardan bu ihtilali örnek almıştır (Duralı, 2016:98). Batı’yı bir bütün olarak benimsemiştir. Türkiye’de radikal bir değişim yapmayı, toplumsal düzeni kökten değiştirmeyi ve her alanda Batılılaşmayı amaçlamıştır (İnalçık,2014:359). Kemalizm genel olarak altı ilke üzerinden açıklanmıştır (Çelik, 2006:76). Bu altı ilke içinde kapsamı ve etkisi bakımından en önemlisi laikliktir (Akşin, 2016:189). Diğer beş ilke olan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, inkılapçılık, halkçılık ve devletçilik de belli anlamları ve amaçları olan ilkelerdir (Akşin, 2016:224-227). Kemalizm’i oluşturan bu ilkeler birbiriyle bağlantılı olup, bir bütün olarak ele alındıklarında bu ideolojinin oluşturmak istediği düzeni tarif etmektedirler. Bu ideolojiyi benimseyenler Cumhuriyet tarihi boyunca, düşünce ve icraatlarına bu ilkeleri dayanak yapmış, devletin gücünü de kullanarak bu ilkeleri herkese benimsetmeye çalışmışlardır. Bu nedenle Kemalizm Cumhuriyet’in ilanından günümüze kadar geçen sürede hemen her alanda etkili olmuştur. Özellikle düşünce hayatı üzerindeki etkisi büyük olmuş, kendisine uymayan düşüncelerin ortaya çıkmasını büyük ölçüde engellemiştir. Ortaya çıkan düşünceler de ancak belli ölçülerde Kemalizm’i benimseyerek var olabilmişlerdir (Belge,2006:30).

Türkiye’de Kemalizm’le birlikte etkili olan muhafazakârlık ise, esasen modernleşme ile birlikte ortaya çıkmış, modernleşmenin seyrine bağlı olarak değişen ve yenilenen bir düşünme biçimidir (Bora, 2015:53). “Muhafazakâr fikirler, birçok açıdan Fransız Devrimi ile sembolleştirilen siyasî, sosyal ve iktisadî değişimdeki gidişe bir tepki olarak” (Heywood, 2014:83) ortaya çıkmıştır. Özellikle Edmond Burke’nin Fransız devrimine yönelik tepkilerinin ve eleştirilerinin zamanla genişletilmesi sonucunda bir ideoloji halini almıştır (Nisbet, 2014:25). “19. yüzyılda, modernleşmeyi ve Aydınlanmayı ‘kontrol etmeye’ dönük modern bir ideoloji olarak şekillenmiştir” (Bora, 2015:100). Genel anlamda muhafazakâr ideoloji, değişime karşı şüpheli ve dirençli, geleneksel yaşam biçiminden yana, “insan doğasına, yaşadıkları topluma ve özgün siyasal değerlerin önemine vurgu yapan özgün bir takım siyasal anlayışlar üzerine inşa” (Heywood, 2014:85) edilen bir ideolojidir. Bu ideoloji, tarih, gelenek, önyargı, akıl, otorite, iktidar, özgürlük, eşitlik, mülkiyet ve din gibi konularda diğer ideolojilerden farklı bir bakış açısına sahiptir (Nisbet, 2014:51-112). Türkiye’de de

muhafazakâr fikirlerin Osmanlı dönemine uzanan bir geçmişi olmakla birlikte, bir ideoloji olarak muhafazakârlığın, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ortaya çıktığını söylemek daha doğrudur. Çünkü Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra, devlet yönetimini elinde bulunduran ve ideolojilerini Kemalizm olarak adlandıranlar, radikal bir modernleşme projesi yürüterek tüm toplumu devrimci bir tutumla Batılılaşmaya zorlamışlardır. Hem devleti hem toplumu radikal bir şekilde değişime zorlayan bu hareket karşısında Türk muhafazakârlığı olarak adlandırılan bir düşünme, bir yaklaşım biçimi ortaya çıkmıştır (Aktaşlı, 2011:149). ‘‘Cumhuriyetçi Muhafazakârlık’’ (İrem, 2006) olarak da adlandırılan bu yaklaşımın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki öncüleri, ‘‘Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken ve Peyami Safa gibi’’ (İrem, 2006:107) aydınlardır. Cumhuriyet dönemi boyunca muhafazakâr düşünce geleneği içinde fikir üreten çok sayıda aydın yetişmiştir. Bu aydınların tümünü burada saymak mümkün değildir. Ancak özellikle modernleşme/batılılaşma ve eğitimle ilgili fikirleri dolayısıyla Mümtaz Turhan (Yılmaz, 2006; Turhan, 2016) ile eğitim konusu üzerine çalışmalar yapmış olan Nurettin Topçu'nun (Sarıtaş, 2006; Deren, 2006) adını da zikretmek gerekir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında daha çok Kemalist reformların bir eleştirisi şeklinde ortaya çıkan muhafazakâr fikirler, Tek Parti döneminde, siyasi anlamda pek etkili olamamıştır. Ancak çok partili düzene geçildikten sonra etkili olmaya başlamışlardır (İrem, 2006). Böylece devleti ve toplumu devrimci bir tutumla radikal bir değişime zorlayan Kemalistler ile tepeden inmece devrimlerden hoşlanmayan, Türkiye'deki değişime çeşitli bakımlardan itiraz eden (Öğün, 2006:566) ve bazı konularda Kemalistlerden farklı bir yaklaşıma sahip muhafazakârların devlet içindeki rekabeti başlamıştır. Bu rekabetin varlığı Türkiye'nin tüm önemli meselelerinde olduğu gibi eğitim alanında da belirgin bir şekilde hissedilmiştir.

Türkiye'de Kemalizm devletin resmî ideolojisi olduğu (İnal,2008:73) gibi aynı zamanda milli eğitimin de resmî ideolojisidir (Kaplan, 2005:133). Bu durum eğitimle ilgili metinlerde Atatürkçülük olarak ifade edilmiş ve eğitim alanını düzenleyen kanunlarda açıkça ortaya konulmuştur. Bu husus Milli Eğitim Temel Kanunu'nun ikinci ve onuncu maddelerinde şu şekilde ifade edilmiştir.

‘‘Madde 2 – Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, 1. (Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;’’ ... ‘‘Madde 10 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/2 md.) Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir. Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Mili

Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır’’ (Millî Eğitim Temel Kanunu, Madde:2, 10).

Millî Eğitim Temel Kanunu’nun bu maddelerine göre, Türkiye’deki bütün eğitim kademelerinde Atatürkçülük konularının işlenmesi bir zorunluluktur. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Mayıs 1998 tarihli ve 2488 sayılı tebliğler dergisinde ortaöğretim kurumlarının öğretim programlarında ve ders kitaplarında derslerle birlikte işlenecek Atatürkçülük konuları belirlenmiştir (M.E.B. Tebliğler Dergisi, Mayıs 1998, Sayı No:2488). Eylül 1999 tarihli ve 2504 sayılı tebliğler dergisinde ise ilköğretim kurumlarının öğretim programlarında ve ders kitaplarında derslerle birlikte işlenecek Atatürkçülük konuları belirlenmiştir (M.E.B. Tebliğler Dergisi, Eylül 1999, Sayı No:2504). Ancak 2005 yılından sonra öğretim programlarında yenileme ve güncelleme çalışmaları başlamış, süreç içerisinde ilköğretim ve ortaöğretim programlarında değişiklik yapılmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında son şekli verilen mevcut öğretim programlarında, Atatürkçülük ile ilgili konulara Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin programları içinde yer verilmiştir (Öğretim Programları). Yüksek öğretim kurumlarının programlarında da Atatürkçülük ile ilgili dersler bulunmaktadır. Kemalizm’in eğitim sistemindeki bu resmi hakimiyeti karşısında muhafazakâr düşünce ise çeşitli bakımlardan Kemalist uygulamaları eleştirmek suretiyle eğitim sistemi üzerinde etkili olmak istemiştir. Ancak bu eleştirilerini yaparken Kemalist çerçeveye fazla dokunmadan çeşitli araçlarla önem verdiği hususları eğitim sistemine dahil etmeye çalışmıştır.

Türkiye’de Kemalizm hala yasal anlamda eğitim sisteminin resmî ideolojisi (Kaplan, 2005:133) olmaya devam etmektedir. Ancak süreç içerisinde muhafazakâr düşünce de eğitim sisteminde etkili olmuş ve kendince önem verdiği bazı hususları eğitim müfredatına dahil etmiştir.

1503

Kemalizm’in ve muhafazakârlığın eğitime bakışını ortaya bakabilmek için ikinci olarak, bu iki ideolojiyi benimseyenlerin, Cumhuriyet döneminin önemli bazı konularına nasıl yaklaştıklarına ve bu konularda eğitimden ne beklediklerine bakmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet döneminin en önemli konularının modernleşme/batılılaşma, Cumhuriyet’in sağlam temellere kavuşturulması ve rejiminin halka benimsetilmesi ile laiklik ve din konuları olduğu söylenebilir.

Kemalizm’e göre, ileri ve çağdaş uygarlık Batı uygarlığıdır. Türk toplumu için en önemli hedef bu çağdaş uygarlık seviyesine çıkmaktır. Dolayısıyla Kemalist ideolojinin genel amacı Batılı gibi düşünebilen ve hareket edebilen bireylerden oluşmuş modern bir toplum oluşturmaktır. Bu amaca ulaşmak için en önemli araç eğitimidir. Eğitimi de devlet verecektir (Köker, 2000:208). Buna karşılık Türk muhafazakâr düşüncesi de aslında Batı’nın örnek alınmasından ve modernleşmeden yanadır. Bu konuda Kemalizm ile arasında temelde bir görüş ayrılığı yoktur. Sadece modernleşmenin nasıl sağlanacağı konusunda Kemalist düşünceden farklı bir yaklaşıma sahiptir. Bu noktada aralarındaki ilk ayrılık modernleşmenin yöntemi ile ilgilidir. ‘‘Kemalizm modernleşme sürecini radikal ve tasfiyeci bir yolla yapmayı düşünürken, muhafazakârlık bu sürecin tedrici ve geleneğin korunarak gerçekleştirilmesini ister’’ (Aktaşlı, 2011:161). Dolayısıyla Kemalistler eğitim aracılığıyla yeni nesilleri geçmişin gelenek, inanç ve alışkanlıklarından arındırmak ve onları Batılı değerleri benimsemiş olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır. Özellikle de Osmanlı’yla ilgili geçmişten tamamen kopmak, Osmanlı’nın doğulu eğitimi yerine Batılı bir eğitim sistemi getirmeyi amaçlamışlardır (İnal, 2008:78). Bunları da kapsamlı bir eğitim aracılığıyla ve çok kısa bir sürede yapmaya çalışmışlardır. Buna karşılık muhafazakârlar Batı medeniyetinin takip edilmesine ve modernleşmeye karşı çıkmamışlardır. Ancak modernleşme adına tarihsel ve kültürel

değerlerin tümüyle terk edilmesine karşı çıkmışlardır (Mert, 2006:316). Aşırıya kaçmayan ve geleneklerle barışık bir modernleşmeden yana olmuşlardır (Bora, 2015:82). Dolayısıyla yeni nesillerin eğitim aracılığıyla geçmişin tüm gelenek, inanç ve alışkanlıklarından arındırılmasına belli noktalarda itiraz etmişlerdir. Modernleşirken en azından kültürün bazı unsurlarının korunması gerektiğini ileri sürmüş, bu şekilde modernleşmenin daha sağlıklı bir şekilde sağlanacağını savunmuşlardır. Böylece Türkiye’de muhafazakâr düşünce aslında “değişime karşı olmak bir yana onu, mevcut değerler ve sembollerle uzlaştırarak tabiileştirerek, tepkilerden korumak” (Mert, 2006:322-323) istemiştir. Bu çerçevede Kemalistlerle, muhafazakârlar arasında var olan yaklaşım farkı okullarda okutulan tarih dersinde belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Kemalistlerin güçlü olduğu dönemlerde okullarda okutulan ders kitaplarında genel olarak İslam ve Osmanlı geçmişi ile ilgili çok az içerik yer almıştır. Ders kitaplarında yer verilen içerikler de daha çok eleştirel bir tarzda hazırlanmıştır. Muhafazakârların güçlü olduğu dönemlerde ise Osmanlı dönemine daha çok atıf yapılmış, bu dönem yüceltilmiş ve Osmanlı padişahlarının resimleri okullara asılmıştır.

Türkiye’de özellikle Cumhuriyet’ in ilanından sonra başlayan süreçte, kurulan yeni devletin nasıl sağlam temellere kavuşturulacağı ve rejiminin halka ne şekilde benimsetileceği, önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. 1950’ ye kadar yapılanların tümü Cumhuriyet’in sağlam temellere kavuşturulması kaygısıyla yapılmıştır (Deren, 2006:604). Aslında bu kaygı değişik biçimlerde günümüze kadar da devam etmiştir. Devletin varlığına ve geleceğine yönelik olarak var olduğu düşünülen tehditler bu kaygıyı sürekli hale getirmiştir. Bu kaygı Kemalistlerin ve muhafazakârların ortak kaygısıdır (Özkan, 2016:13). Aynı zamanda bu kaygının ortadan kaldırılması için hem Kemalistler hem de muhafazakârlar eğitimi önemli bir araç olarak görmüştür. Bu noktada Kemalistler tarafından eğitimden beklenen Cumhuriyet rejimine bağlı, milli düzene saygılı itaatkâr, milliyetçi ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmayan nesillerin yetiştirilmesidir (Kaplan, 2005:140-141). Bu amaca yönelik olarak özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında “millî eğitim, yeni rejimin istikrarını sağlayacak meşruiyet ve rızayı üretme hedefi doğrultusunda örgütlenmiştir” (Deren, 2006:614). Sonraki zamanlarda da eğitim sisteminin önüne konulan rejimin istikrarını sağlama, rejime bağlı ve milliyetçi bireyler yetiştirme hedefi daima varlığını korumuştur. Aslında Kemalistlerin bu hedefleri muhafazakârların da benimsediği hedeflerdir. Aralarında sadece bu hedeflere nasıl varılacağı konusunda bir fikir ayrılığından bahsedilebilir. Örneğin “Kemalizm Türk tarihini Orta Asya ile başlatan etnisist bir milliyetçiliği savunurken, muhafazakârlık Türk tarihini Anadolu ile başlatan kültürel bir milliyetçiliği savunmaktadır” (Aktaşlı, 2011:161). Yine Kemalizm’in Batı medeniyeti ve kültürünü üstün tutan yaklaşımına karşı, muhafazakârlar Batı medeniyeti ile yerli ve milli kültür unsurlarının sentezlenmesi yoluyla bir Türk milli kimliğini oluşturmanın gerektiğini savunmuşlardır (Bora, 2015:24). Dolayısıyla bu iki düşünce arasında devlete bağlı, milliyetçi ve itaatkâr nesillerin yetiştirilmesi konusunda bir fikir ayrılığı yoktur. Sadece bu nesillerin nasıl yetiştirileceği konusunda aralarında bir yaklaşım farkı bulunmaktadır.

Kemalist milliyetçilik anlayışı eğitimle ilgili yasal metinlere ‘Atatürk Milliyetçiliği’ olarak yansımıştır. Bu nedenle yasal olarak eğitim aracılığıyla öğrencilerin Atatürk milliyetçiliğine bağlı olarak yetiştirilmesi gerekmektedir (Millî Eğitim Temel Kanunu, Madde:2, 10). Ancak her ne kadar yasal olarak öğrencilere öğretilmesi gereken Atatürk milliyetçiliği ise de muhafazakârların güçlendiği dönemlerde, bu bilinç kendi önemsedikleri tarih üzerinden oluşturulmaya çalışılmıştır. Yine “Kemalist Cumhuriyet projesi, devlete sadık ve bu sadakatini yerleşik kültürel bağlardan değil; Cumhuriyet ve onun ulusal değerlerinden alan bir politik toplum inşa etmekte kararlıydı” (Öğün, 2006:539). Muhafazakârlar ise bu hedeflere ulaşmanın “geleneklere, tarihe ve dine dayanan organik bir toplum” (Deren, 2006:604) oluşturulması ve meydana gelmiş olan “kültürel birikimin yeni

nesillere tam aktarılmasıyla mümkün” (Deren, 2006:604) olacağını savunmuşlardır. Dolayısıyla hem Kemalistler hem de muhafazakârlar eğitimi, öncelikli olarak devletin ve rejimin güvenliğini sağlamanın bir aracı olarak görmüşlerdir.

Cumhuriyet döneminin en önemli konularından biri de laiklik ve din konusudur. Bu konu Kemalistler ile muhafazakârlar arasında Cumhuriyet tarihi boyunca tartışma yaratmıştır. Bu tartışmanın etkisi eğitim alanında da fazlasıyla hissedilmiştir. Esasen laiklik Anayasa’da Cumhuriyet’in niteliklerinden biri olarak sayıldığı gibi, (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde:2) Türk milli eğitiminde de benimsenen temel ilkelerden biridir. Bu durum Milli Eğitim Temel Kanunu’nda şu şekilde ifade edilmiştir. “Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır” (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde:12). Milli eğitimde laikliğin esas olması ile din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin zorunlu olması muhafazakârların itiraz ettiği bir konu değildir. Hatta dinle ilgili derslerin zorunlu olması muhafazakârların sistem içindeki önemli bir kazanımıdır. Ancak genel anlamda laikliğin ne şekilde anlaşılması ve dinin devlet düzeni açısından işlevinin ne olması konusunda Kemalistler ile muhafazakârlar arasında bir yaklaşım farkı vardır. Kemalizm Batıcı ve pozitivist olmakla birlikte, aynı zamanda kendi anlayışı doğrultusunda bir ulus devlet oluşturmak amacındadır. Kemalistlere göre bu amacın gerçekleşmesi için öncelikli olarak eğitim sisteminin dinden arındırılması ve laik bir niteliğe kavuşturulması gerekmektedir. Ancak laik nitelikli bir eğitimle ümmet bilinci yerine millet olma bilincine sahip bireyler yetişecek ve eğitim yoluyla bir devrim gerçekleşecektir (Güven,2010:210-212). Dolayısıyla Kemalist ideolojinin eğitim anlayışı “bu dünyadaki hayatın gereklerinin ancak dünyevi (seküler) bir eğitimle gerçekleşebileceği postülası üzerine kurulmuştur” (İnal, 2008:74). Bu yönüyle Kemalist ideoloji dinsel eğitime karşıdır. Çünkü bu ideolojiye göre din enternasyonal bir niteliğe sahiptir. Dini bir eğitim Cumhuriyet rejiminin milli niteliğine zarar verecektir (Kaplan, 2005:143-144). Aynı zamanda din, milliyetçilik ve modernleşme önünde de bir engel oluşturacaktır (İnal, 2008:64). Öncelikle belirtmek gerekir ki Cumhuriyet dönemindeki Türk muhafazakâr düşüncesi, devletin laik olması noktasında Kemalizm’le hemfikirdir ve laikliği benimsemiştir. Çünkü, “muhafazakâr zihniyete göre devletin sekülerleşmesi özünde olumludur. Muhafazakârlığın karşı çıktığı, devletin etik anlamıyla dinden kopuk olan kuruluş ilkelerine ve amaçlara sahip olduğu durumlardır” (Öğün, 2006:576). Bu nedenle Türk muhafazakâr düşüncesi laiklikten yana olmakla birlikte laikliğin tanımı ve uygulanması konusunda Kemalizm’den bazı noktalarda ayrılmıştır. Muhafazakârlar özellikle Kemalizm’ in, katı, devlet yönetiminin sınırları dışına taşan ve toplumun dini inançlarına müdahaleye varan laiklik anlayışına karşı çıkmışlardır. Genel anlamda muhafazakârlar laikliğin devlet yönetimi ile sınırlı bir ilke olduğunu, özel hayat ve dini yaşamla bir ilgisinin bulunmadığını ve dindarlığı reddetmediğini ileri sürmüşlerdir (Başgil, 2009:161). Laiklik konusunda bu şekilde düşünen muhafazakârlar din konusuna da bazı bakımlardan Kemalistlerden farklı yaklaşmışlardır. “muhafazakâr düşünce, din konusunda Cumhuriyet’in ilk yıllarında ve özellikle Tek Parti yıllarında uygulanan anlayış ve siyasetin, yeni bir maneviyat arayışı çerçevesinde gözden geçirilmesini” (Mert, 2006:316) talep etmiştir. Başka bir ifadeyle muhafazakârlar, devletin dine karşı daha müsamahakâr olmasını ve belli sınırlar dahilinde dinsel özgürlükleri genişletmesini istemişlerdir. Ancak bunu isterken dinin dışlanması sonucunda oluşmuş manevi boşluğun devlete zarar vereceğini ve toplumsal düzenin sağlanmasında dinden yararlanılması gerektiğini belirtmişlerdir (Mert, 2006:325-329). Çünkü esasında muhafazakârlar dini, daha çok toplumsal unsurlar arasında birliği sağlayan, ahlak ile ilgili problemleri çözen ve manevi gücünden yararlanılması gereken bir kurum olarak görürler (Öğün, 2006:570-574).

Bu çerçevede 1950’den sonra siyaset alanında güçlenen muhafazakârlar ‘‘dini katı bir pozitivist anlayışla tümünden reddeden görüşlere karşı, onun varlığını ve önemini kabul edip, toplumsal hayat içinde ve devletle ilişkisinde sınırlarını yeniden tanımlama gayreti’’ (Mert, 2006:319) içine girmişlerdir. Zamanla muhafazakârların güçlenmesine paralel olarak, eğitim alanında da maneviyatı güçlendirici unsurlar kabul görmeye başlamıştır. Bu çerçevede 1970’lerden sonra işbaşına gelen muhafazakâr hükümetler döneminde bazı derslerin içeriklerine dini bilgiler girmiştir. 12 Eylül askeri darbesinden sonra ise bu süreç hızlanmıştır (İnal, 2008:56-57). Özellikle 1980’den sonra dinin toplumsal düzeni sağlama bakımından önemli olduğu ve dinden yararlanılması gerektiği devlet tarafından da kabul edilmiştir (Bora, 2015:127). Böylece 1980’den sonra sağ iktidarlar sayesinde muhafazakârlar eğitim sisteminde daha fazla etkili olmaya başlamışlardır.

4.Kemalist ve Muhafazakâr İdeolojinin Eğitim Üzerindeki Etkileri

Çalışmanın önceki bölümlerinde değinildiği üzere, Kemalizm esas olarak Aydınlanma ve Fransız İhtilali sonucunda oluşan fikirlerin etkisi altında oluşmuş bir ideolojidir. (Akşın, 2016:233; Duralı, 2016:98). Buna karşın muhafazakârlık ise, tam tersi bu fikirlere karşı mesafeli ve eleştirel bir tutuma sahiptir (Bora, 2015:100; Heywood, 2014:83). Bu yönüyle aslında bu iki ideolojinin pek fazla uyuşmaması gerekmektedir. Ancak yukarıda değinilen konularla ilgili tutumlarında da görüldüğü gibi, aralarında bazı yaklaşım farkları bulunsa da Türkiye’de Kemalistler ve muhafazakârlar genel olarak devletçilik, devletin kalıcılığı ve devlete bağlılık gibi konularda ortak kaygılara sahip olmuşlardır (Özkan, 2016:13). En fazla önem verdikleri konu devlete yönelik tehditlerin ortadan kaldırılması ve devletin güçlendirilmesi olmuştur. Eğitimi de bu tehditleri ortadan kaldırmada ve devleti güçlendirmede bir araç olarak görmüşlerdir. Türkiye’de devletin varlığına yönelik tehditlerin olup olmadığı ve bu tehditlerin ortadan kalkması için nelerin yapılması gerektiği ayrıca tartışılabilir. Ancak Cumhuriyet tarihi boyunca bu sorunun Kemalistlerin ve muhafazakârların ideolojik öncelikleriyle bağlantılı olarak gündemde kalması ve eğitimin de bu sorunu ortadan kaldırmada önemli bir araç olarak görülmesi, genel olarak toplumun ve fertlerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nda, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, temel bir ilke olarak sayılmış ve milli eğitim hizmetinin Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenleneceği belirtilmiştir (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde:5). Ancak gerçekte bu ilke hiçbir zaman tam olarak uygulanmamıştır. Daha çok ideolojik kaygılarla hareket edilmiş ve her zaman öncelik devlete verilmiştir. Eğitim alanı düzenlenirken devletin yüceltilmesi, düzeninin benimsetilmesi ve otoritesinin güçlendirilmesi, bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarından daha fazla önemsenmiştir. Son birkaç yıl hariç, okullarda yapılan birçok etkinlik ve tören öğrencilere devletin gücünü kabul ettirme ve devletin yüceliğini benimsetme amacına yönelik olarak yapılmıştır. Ders içerikleri de büyük ölçüde bu amaca dönük olarak düzenlenmiştir. Böylece ülkenin önemli bazı ihtiyaçları göz ardı edilmiş, süreç içerisinde milli eğitim teşkilatı genişlemiş, daha fazla kişiye eğitim hizmeti sunmuş, ancak memleketin gerçek ihtiyaçlarına bir çare üretememiştir (Turhan, 2016:95-96). Günümüze kadar geçen sürede de bu durum fazla değişmemiştir. Geline nokta eğitim sistemi artık genel amaçlarında belirtilen, bireyleri hayata hazırlama, onları mutlu kılma ve bir meslek sahibi yapma (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde:2) gibi işlevlerini yerine getiremez hale gelmiştir.

Türkiye’de Kemalizm, daha çok sol ve sosyal demokrat siyasetlerin dayanağı olmuş, muhafazakârlık ise sağ siyasetlerin düşünsel arka planını oluşturmuştur. Genel olarak sağ partiler siyasetlerini din, milliyetçilik, ekonomik kalkınma gibi söylemler üzerine inşa etmiş ve bu kavramları muhafazakâr bir bakış açısıyla yorumlanmıştır (Mert, 2006:314). Ancak

Kemalistler, Türkiye'deki muhafazakârlığı dincilik veya İslamcılık olarak değerlendirmiş (Bora, 2015:79) ve muhafazakârları eleştirmiştir. Buna karşılık muhafazakârlık üzerine yükselen merkez sağ siyaset de halkın desteğini kazanma adına din ve inanç hürriyetine vurgu yapmış ve Kemalist uygulamalara karşı bir muhalefet olarak görünmeye çalışmıştır. Fakat merkez sağ siyasetlerin Kemalist uygulamalara olan muhalefeti son derece sınırlı ve etkisiz kalmıştır. Her ne kadar Türkiye'de merkez sağ siyaset Kemalist düşünceden kaynaklanan bazı uygulamalara muhalefet etmişse de gerçekte Kemalist Cumhuriyet ilkelerini benimsemiş ve bu ilkelerin çizdiği sınırlar dahilinde hareket etmiştir (Öğün, 2006:540). Dolayısıyla merkez sağ siyasetler ve onun düşünsel arka planını oluşturan Türk muhafazakârlığı, Kemalist uygulamalara karşı bir muhalefet gibi görünmesine rağmen, gerçekte muhalefet işlevini yerine getirememiştir. Tersine başta eğitim olmak üzere Kemalist düşünceler etrafında oluşturulan sistemin aksayan yönlerini onarmış, bu sisteme yönelik olarak oluşan tepkileri azaltmış (Öğün, 2006:543) ve nihayetinde sistemin devamını sağlamıştır. Böylece aslında muhafazakârlar eğitim meselesini önemsemiş ve eğitimle ilgili çok sayıda fikir de üretmiştir. Ancak hem düşünce düzeyinde Kemalizm'in Türkiye ile ilgili olarak çizdiği çerçeveyi aşamamaları, hem de hayat verdikleri sağ siyasetin zaafı dolayısıyla eğitim sisteminde ciddi bir açılım yapamamışlardır.

Türkiye'nin siyasi ve düşünsel hayatı üzerinde uzun yıllar etkili olan Kemalist ideoloji özgürlükçü olmadığı gibi, muhafazakârlık ve onun siyasetteki yansıması olan sağ siyasetler de tam anlamıyla özgürlükçü değildir. "Muhafazakâr zihniyette *yükümlülük, disiplin* ve düzen gibi kavramlar daima özgürlük kaygılarının üzerinde" (Öğün, 2006:568) yer almıştır. Dolayısıyla her ne kadar muhafazakârlık ve sağ siyasetler demokrasi ve özgürlükten yana bir görüntü vermişlerse de Kemalizm' i özgürlükçü olmaktan uzaklaştıran kaygılar ve gerekçeler muhafazakârları ve sağ siyasetleri de demokrasi ve özgürlükten uzaklaştırabilmiştir. Bu nedenle bu iki ideolojinin etkisi altında şekillenen eğitim sistemi gerçekte özgür düşünebilen, ülkeyi kalkındıracak fikirler üretebilen insanlar yetiştirememiştir. Dahası mevcut eğitim sisteminin yetiştirdiği, düzene uyumlu büyük kitle içinde, aykırı düşünebilen, farklı fikirler ortaya koyabilen insanlar barınma ve gelişme imkânı bulamamışlardır. Eğitim sisteminin özgürlükçü olmayan bu yapısı nedeniyle, aynı zamanda Türkiye'nin yaklaşık iki yüz yıldır erişmeye çalıştığı Batı medeniyetinin oluşmasında büyük rolü olan, "ilim ve ilmin tatbikatı olan teknikle, hür tefekkür ve bunların meydana getirdiği ilim zihniyeti" (Turhan, 2016:58) de Türkiye'de yeterince gelişmemiştir.

Türkiye'de millî eğitim sistemi Kemalizm'in ve muhafazakârlığın etkisi altında kalmış ve bu iki ideolojinin öncelikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Ancak 1980 sonrası dönemde Cumhuriyet dönemi boyunca oluşturulmuş olan eğitim sistemi dünyada etkili olan yeni tüketim alışkanlıkları, medya ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler karşısında ciddi bir meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır. 1980 sonrası dönemde muhafazakârların etkili olduğu siyasal iktidarlar bu meydan okumaya, bir yandan globalleşme sürecine uygun olarak teknolojiden yararlanabilen, ama aynı zamanda millî kültür değerlerine de bağlı bireyler yetiştirme, şeklinde bir cevap vermeye çalışmışlardır (Deren, 2006:615). Fakat gelinen noktada Türkiye'de eğitim sistemi dünyadaki gelişmelerin sonucunda karşı karşıya kaldığı bu meydan okumaya bir cevap veremediği gibi, dünya sistemiyle uyumlu bir hale de gelememiştir. Başka bir ifadeyle eğitim sistemi mevcut dünya sistemi içinde ülkeyi ileri bir taşıyacak bireyler yetiştiremediği gibi, Kemalistlerin ve muhafazakârların arzuladığı özelliklere sahip bireyleri de yetiştiremez hale gelmiştir.

Sonuç

Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşundan başlayarak günümüze kadar geçen sürede, eğitim sisteminin, resmi çatısı ve ana çerçevesi Kemalist ideoloji tarafından oluşturulmuştur. Bu çatı ve çerçeve yasal düzenlemeler aracılığıyla sıkı bir şekilde korunmuştur. Buna karşın özellikle 1950’den sonra, muhafazakâr ideoloji de çatıya ve ana çerçeveye fazla dokunmadan, sisteme nüfuz etmeye ve kendi önceliklerini eğitim sistemine dahil etmeye çalışmıştır. Başka bir anlatımla eğitim sisteminin resmi çerçevesini Kemalizm belirlemişken, içeriğinin belirlenmesinde muhafazakâr fikirler ve yaklaşımlar da büyük ölçüde etkili olmuştur. Bu nedenle eğitim alanında görev yapan bürokratlar, uzmanlar ve öğretmenler uzun bir süre her hareketlerinde bu iki ideolojiye dayalı siyasetlerin etkisi ve baskısı altında kalmış, bunların belirlediği sınırların dışına çıkamamışlardır. Eğitimle ilgili kararlar verilirken, o dönemdeki iktidarın bu iki ideolojiye olan bakışı son derece etkili olmuş, bir yerde karar vericiler özgür bir ortamda ve sadece eğitimsel kaygılarla hareket edememişlerdir. Bu nedenle eğitim alanında sürekli olarak değişiklikler yapılmasına karşın istenen sonuçlar alınamamıştır.

Son yıllarda meydana gelen bazı gelişmelerin etkisiyle, Türkiye’de özellikle Kemalist ideolojinin karar alma süreçleri üzerindeki etkisi azalmıştır. Ancak hem bu ideolojinin hem de muhafazakârlığın eğitim sistemi üzerindeki etkileri konusunda yeterli bir tartışma ve değerlendirme yapılmadığından, bu iki ideolojinin olumsuz etkilerinin giderilmesi konusunda önemli bir açılım yapılamamıştır.

Günümüzde Türkiye’deki her eğitim kademesinde hem Kemalistlerin hem de muhafazakârların önemseydiği konulara yönelik dersler ve içerikler mevcuttur. Ancak gelinen noktada eğitim sistemi Kemalistlerin istediği insan tipini yetiştiremediği gibi muhafazakârların istediği insan tipini de yetiştirememektedir. Ortaokula devam eden öğrencilerin en büyük amacı, iyi bir lise kazanmak, liseye giden öğrencilerin en büyük amacı da ileride iş bulmalarını sağlayacak bir üniversiteye ve bölüme yerleşmektir. En iyi öğretmen ise, öğrencileri Kemalist veya muhafazakâr değerlere göre değil, onları girecekleri sınavlara göre hazırlayan öğretmendir.

Bu durumu şu şekilde de ifade etmek mümkündür. Türkiye’de karar vericiler, Kemalist ve muhafazakâr düşüncelerin veya dönemin siyasetinin etkisi altında kalarak eğitimle ilgili düzenlemeler yapmakta, öğretmenler ve öğrenciler ise genel olarak karar vericilerin bu önceliklerini görmezden gelerek, hayatın reel şartlarına göre yollarına devam etmeye çalışmaktadır. Ancak sonuç hem karar vericiler hem de öğrenciler için büyük bir hayal kırıklığı olmaktadır. Özellikle gelinen aşamada öğrencilerin büyük bir kısmı üniversiteden mezun olduktan sonra, sahip oldukları diplomalarıyla bir iş sahibi olamamaktadır. Üniversiteden mezun olan birçok kişi yıllarca başka bir iş yapamamakta, her yıl yapılan sınavlara girmek suretiyle bir işe yerleşmeye çalışmaktadır. Hem aldıkları eğitim nedeniyle hem de uzun yıllar başka bir iş yapmayı düşünemediklerinden veya yapamadıklarından büyük ölçüde mezuniyet alanları dışında bir iş yapabilme yeteneklerini de kaybetmektedirler. Dolayısıyla mevcut şartlarda Türkiye’de ki eğitim sistemi, belli değerlere bağlı nesiller yetiştiremediği gibi, aslında giderek, yetenekleri köreltilmiş, yorgun, bıkkın ve mutsuz nesiller yetiştirir hale gelmektedir.

Bu şartlar altında Türkiye’de eğitim sisteminin gözden geçirilmesi ve ciddi bir reforma tabi tutulması acil bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaca yönelik olarak var olan çabaların başarıya ulaşabilmesi için Cumhuriyet döneminde meydana gelmiş olan birikim ve elde edilen kazanımlar göz ardı edilmeden, ancak yine Cumhuriyet dönemi boyunca oluşmuş sınırlar ve oluşmuş olan dar ideolojik çerçeveler aşılmak suretiyle konu ele alınmalıdır. Eğitimciler hem Kemalizm’in hem de muhafazakârlığın ne olduğunu bilmeli, bunlardan yararlanmalı ancak bu iki ideolojinin ve bu ideolojilere dayalı siyasetlerin baskısı altında kalmaksızın, özgür bir

ortamda eğitim sistemini tartışabilmelidir. Sağlıklı ve gerçekçi kararlar verilebilmek için bu iki ideolojinin sınırlarının dışına da çıkabilmelidir. Eğitim sistemi tartışılırken toplumu oluşturan hiçbir kesim dışlanmamalıdır. Her kesimin taleplerini ve beklentilerini özgürce ortaya koymasına fırsat verilmelidir. Eğitimle varılmak istenen hedefler belirlenirken mevcut ideolojik sınırlar ve dar bakış açısı aşılmalı, dünyadaki gelişmelerle birlikte Türkiye'nin tarihi, kültürü, etnik yapısı, dini inançları ve insanının ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

- Akşin, S. (2016). *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktaşlı, H. U. Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki, *Doğu Batı*, Cilt (58), ss.147-161, 2011.
- Başgil, A. F. (2009). *Din ve Laiklik*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Belge, M. (2006). Mustafa Kemal ve Kemalizm, A. İnel (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.2, (ss.29-43), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2015). *Türk Sağının Üç Hali*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- C.H.P. Programı (1935). Ankara: Ulus Basımevi.
- <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/549/197000602.pdf?sequence=1&isAllowed=y> , Erişim Tarihi: 27.01.2019.
- Cumhuriyetin İlk Dönemi Eğitim Kurumları (1921-1926), http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164441_heyeti_ilmiye.pdf , Erişim Tarihi: 18.11.2018.
- Çelik, N. B. (2006). Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem, A. İnel (Ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.2, (ss.75-91), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deren, S. (2006). Millî Eğitim Üzerine Muhafazakâr Görüşler, A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.5, (ss.604-615), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duralı, Ş. T. (2016). *Çağdaş Küresel Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2016). *Gelenekten Geleceğe Eğitim Bilimi Kuram ve Uygulama*, İstanbul: Sümer Yayınevi.
- Güven, İ. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Naturel Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler*, Çev. A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, B. Kalkan, Ankara: Adres Yayınları.
- İnal, K. (2008). *Eğitim ve İdeoloji*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- İnalçık, H. (2014). *Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalçık, H. (2016). *Devlet-i 'Alliye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar -IV*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İrem, N. (2006), Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler, A. Çiğdem (Ed.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C.5, (ss.105-117), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2008). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi I-Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kaplan, İ. (2005). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Köker, L. (2000). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mert, N. (2006). Muhafazakârlık ve Laiklik, A. Çiğdem (Ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.5, (ss.314-345), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Mayıs 1998, Sayı No:2488,
<http://tebligeler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/62-1998>, Erişim Tarihi: 03.12.2018.
- Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, Eylül 1999, Sayı No:2504,
<http://tebligeler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/viewcategory/63-1999>, Erişim Tarihi: 03.12.2018
- Milli Eğitim Temel Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>, Erişim Tarihi: 05.01.2019
- Nisbet, R. (2014). *Muhafazakârlık*, Çev. K. Bülbül, M. F. Serenli, Ankara: Kadim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2017). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öğretim Programları, <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>, Erişim Tarihi: 19.04.2019
- Öğün, S. S. (2006), Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri, A. Çiğdem (Ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.5, (ss.539-582), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkan, M. Türk Muhafazakarlığı: Siyasal Bir Gelenek (mi)?, *Akademik Hassasiyetler*, Cilt, 3, ss.1-17, 2016, <http://dergipark.gov.tr/akademik-hassasiyetler/issue/27268/287068>, Erişim Tarihi:19.04.2019.
- Sarıtaş, M. (2006), Nurettin Topçu, A. Çiğdem (Ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.5, (ss.261-266), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turhan, M. (2016). *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>, Erişim Tarihi:21.04.2019.
- Ülken, H. Z. (2013). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yılmaz, M. (2006), Mümtaz Turhan, A. Çiğdem (Ed.) *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.5, (ss.192-201), İstanbul: İletişim Yayınları.